

J. J.

"Encyklopedia albo słownik rozumowany nauk, sztuki i rzemiosł", Warszawa 1957 : [recenzja]

Kwartalnik Historii Nauki i Techniki 2/3, 611-612

1957

Artykuł umieszczony jest w kolekcji cyfrowej Bazhum, gromadzącej zawartość polskich czasopism humanistycznych i społecznych tworzonej przez Muzeum Historii Polski w ramach prac podejmowanych na rzecz zapewnienia otwartego, powszechnego i trwałego dostępu do polskiego dorobku naukowego i kulturalnego.

Artykuł został zdigitalizowany i opracowany do udostępnienia w internecie ze środków specjalnych MNiSW dzięki Wydziałowi Historycznemu Uniwersytetu Warszawskiego.

Tekst jest udostępniony do wykorzystania w ramach dozwolonego użytku.

wskutek czego istniały trudności ze zbytem węgla, co z kolei zmuszało do ograniczania wydobycia.

Wiele przytoczonych faktów i przykładów, a nawet danych statystycznych świadczy o oparciu pracy na obszernych materiałach źródłowych. Na podkreślenie zasługuje ciekawe zestawienie ilości wydobytego węgla oraz liczby kopalń i zatrudnionych w nich górników w różnych latach XVIII wieku. Tempo rozwoju górnictwa w Zagłębiu Wałbrzyskim jest wówczas bardzo znaczne: w roku 1746 wydobyto tylko 83 tys. szaflików węgla, a w roku 1800 już prawie 1600 tys. Równocześnie poważnie wzrosła liczba zatrudnionych. Natomiast stopień wzrostu liczby kopalń jest mniejszy, z czego wnioskujemy, że zwiększa się przeciętne wydobycie w każdej z nich. Fakt ten jest związany z wprowadzeniem nowych metod pracy, przede wszystkim lepszemu obudowywaniu szybów i odpróżnianiu wody oraz zastosowaniu siły koni przy wyciąganiu węgla.

Opis metod pracy górnika zajmuje w broszurze dużo miejsca. Podobnie szeroko są potraktowane problemy organizacji produkcji, zatrudnienia, przywilejów i obowiązków górników.

Autor w wielu kwestiach polemizuje z poglądami naukowców niemieckich, np. sprzeciwia się twierdzeniom o niezwykle rzekomo korzystnym wpływie działalności Fryderyka II i jego ministrów na rozwój górnictwa wałbrzyskiego.

Praca ma charakter raczej popularny i nie rości sobie pretensji do wyczerpania tematu. Za jej podstawową wartość trzeba uznać zajęcie się tematem prawie w ogóle dotychczas u nas nie znanym i nie poruszonym, a przecież zajmującym ważne miejsce w historii przemysłu na naszych ziemiach. Trzeba bowiem pamiętać, że do końca XVIII wieku górnictwo węglowe w Zagłębiu Wałbrzyskim posiadało przodujące stanowisko na Śląsku.

Notatka od wydawców zapowiada, że wśród dalszych przygotowywanych tomów Biblioteki Wałbrzyskiej znajdzie się również praca Tadeusza Gretschela *Początki i rozwój górnictwa wałbrzyskiego*.

J.J.

Encyklopedia albo słownik rozumowany nauk, sztuki i rzemiosł. Wybór artykułów, Książka i Wiedza, Warszawa 1957 r., s. 193.

Wybór z wielkiej encyklopedii francuskiej zawiera artykuły oraz fragmenty artykułów (łącznie ponad 60) dotyczące różnych dziedzin wiedzy i życia. Dla orientacji jak szeroki jest zakres wyboru, warto przytoczyć niektóre tytuły: *Cel encyklopedii*, *Krytyka w nauce*, *Manufaktura*, *Rolnik*, *Genewa*, *Szczęście*, *Własność*, *Orzeł*, *Temat* (Malarstwo). Lektura książki powinna więc pozwolić czytelnikowi nie tylko na zapoznanie się z najważniejszymi poglądami i intencjami autorów *Encyklopedii*, lecz również na wyrobienie sobie opinii o całości tego dzieła.

Całe wydawnictwo stanowi ciekawy materiał dla historyka nauki. Historia techniki zainteresują szczególnie artykuły *Przemysł*, *Pończocha*, *Metallurgia*, *Manufaktura*.

Wybór wydany jest bardzo starannie. Poprzedzony jest on wstępem omawiającym historię powstania *Encyklopedii* i ruchu encyklopedystów oraz

podstawy ich poglądów i dążeń w powiązaniu z panującymi wówczas we Francji stosunkami społeczno-ekonomicznymi i politycznymi. Uzupełnieniem wstępu są komentarze do każdego artykułu, często dość obszernie. Dalej znajdujemy w książce zestawienie najważniejszych dat z historii ruchu encyklopedystów i listę głównych współpracowników *Encyklopedii* z podaniem, które dziedziny każdy z nich opracowywał. Podane są też wskazówki dotyczące dzieł o *Encyklopedii*, przy czym stwierdza się, że na temat *Encyklopedii* i ruchu encyklopedystów nie ma żadnej nowoczesnej pracy o ujęciu ogólnym. Redakcja polskiego tłumaczenia uzupełniła tekst przypisami, indeksem nazwisk oraz spisem dzieł najwybitniejszych przedstawicieli nauki i myśli społeczno-filozoficznej XVII i XVIII wieku cytowanych w artykułach wyboru, a tłumaczonych na język polski. Większość zawartych w tym spisie dzieł ukazała się w okresie powojennym.

Wyboru artykułów i opracowania komentarzy dokonał Albert Soboul. Na język polski książkę przełożyli: Julian Rogoziński (artykuły *Encyklopedii*) i Jan Guranowski (*Komentarze* i wstęp).

Przyjemne opracowanie graficzne obwoluty i strony tytułowej trzeba zaliczyć do osiągnięć projektanta St. Kazimierczyka.

Omawianą publikację warto porównać z wydaniem w roku 1952 przez Zakład im. Ossolińskich wyborem artykułów *Encyklopedii* dokonany przez E. Rzadkowską, do którego wstęp napisał Jan Kott. Ten ostatni wybór jest obszerniejszy (ponad sto artykułów lub ich fragmentów) i zawiera wiele artykułów o Polsce i z Polską związanych, których w wyborze tłumaczonym z języka francuskiego nie ma.

Zakres wyboru artykułów jest tu równie wielostronny, a przepisy opracowane starannie (choć w artykule o soli kamiennej z francuskich „battavanes“ tłumaczka nie potrafiła domyślić się używanej w Wieliczce nazwy „bałwany“).

J. J.

„Encyklopedia Współczesna 1957“ zeszyt 1, Państwowe Wydawnictwo Naukowe, Warszawa 1957, s. 64.

„Encyklopedia Współczesna“ jest wzorowana na francuskim miesięcznym wydawnictwie „Larousse Mensuel“.

W zamierzeniach wydawców ma ona dać czytelnikowi: „rzetelne, obiektywne, w formie możliwie bliskiej tradycji polskich encyklopedii i poradników dla samouków uszeregowane alfabetycznie, obszernie artykuły i informacje o najważniejszych zagadnieniach współczesności“.*

Mimo tak pięknego programu celowość wydawania „Encyklopedii Współczesnej“ stanowi przedmiot ożywionej dyskusji. Nie analizując w tym miejscu wysuwanych zastrzeżeń, trzeba jednak uznać, że posiadają one dużą dozę racji.

Zeszyt „Encyklopedii Współczesnej“ składa się z dwóch części: pierwsza zawiera około 40 alfabetycznie zestawionych artykułów o tematyce w taki czy

* A. B r o m b e r g, *Encyklopedia Współczesna*, „Życie Warszawy“ 31.III.—1.IV.1957 r.